

Keel ja
Kirjandus

8–9/2010

LIII AASTAKÄIK

EESTI TEADUSTE AKADEEMIA JA EESTI KIRJANIKE LIIDU AJAKIRI

EESTI FOLKLORISTIKA KULG DISTSIPLIINIST DISKURSIIVSEKS FORMATSIOONIKS

Mõtteid ja tähelepanekuid

ÜLO VALK

Folkloristika varajases kujunemisloos pole ühtki samaväärse mõjukusega alusteksti nagu evangeeliumid ristiusus, Bhagavadgītā hinduismis, Charles Darwini „Liikide tekkimine” bioloogias või Ferdinand de Saussure'i „Üldkeeleteaduse kursus” lingvistikas. Kirjakultuurile omaste põhiteoste asemel on folkloristika ikka sõltunud lõputult varieeruvast pärimusest, mida ei toeta institutsionaalne autoritaarsus, vaid mitteametlikes vormides ilmnev rahvapärane loovus. Rahvaluuleteaduses on kõne tähtsam kui kiri, lausung olulisem kui grammatika, esitus elulisem kui selle jäädvustus. On kerkinud esile mitmesuguseid õpetusi, mis on seda sõltuvussuhet jõuliselt ümber pöörata üritanud: näiteks muinasjutu morfoloogia kui jutte ühele alusstruktuurile taandav skeem (vt Propp 1998), teooria muinasjuttude ja muu rahvaloomingu kõrgkultuurilisest algupärast (nn *gesunkenes Kulturgut*) või arusaam rahvaluule lõppemisest rahvusliku kirjanduse tekkega, mida ehib eepos või mõni kanooniline muinasjuturaamat. Ometi pole sellised arengud suutnud lõpetada folkloristika fundamentaalset sõltuvust rahvapärasest loominguist kui eriala järjepidevust toetavast jõust. Rahvaluule mõiste kujunemisel ja teisenemisel on määrava tähtsusega olnud pärimust loovad ja kandvad üksikisikud, kogukonnad ning võrgustikud, nii tegelikud kui ka fiktsionaalsed. Kuski kaugel kultuurilises perifeerias elavad viimased suured

laulikud, ennemuistsed nõidtargad ja teised ideaalkujud on eriti XIX sajandil andnud rahvaluuleteaduse arengusse olulisemaid impulsse kui igavalt argisesse ja armetusse elutegelikkusse vangistatud lihtsurelikud.

Folkloristika algus

Tundub, et ilma distsipliini rajava alusteoseta folkloristika on samavõrd isetekkeline kui selle uurimisvaldkond rahvaluule. Paljudest maailma nurkadest võib leida amatööre, antikvaare ja kodu-uurijaid, keda seob huvi talletada oma kodukandi laule, jutte ja muud suulist pärimust (Dundes 1999: 1). Tüüpiline rahvaluulekogu on suurema vaimse särata provintsiharitlane (Noyes 2008: 38–39), kes ei tarvitse teadagi, et akadeemiline folkloristika on olemas. Ometi pole rahvaluuleteadus sündinud spontaanselt rohujuuretasandil ega kasvanud välja nende pühendunud harrastusuurijate tegevusest. Akadeemilise folkloristika kujunemise otseseid eeldusi tasub otsida XVII ja XVIII sajandi Euroopa kõrgkultuuri vaimsetest otsingutest. Omaaegseid võimsaid impeeriume ei hoidnud koos ainult nende kuninglik keskvoim ja sõjaline jõud, vaid ka kirjandus, kunst ja vaimuteadused, mis tihti vaatasid ajas tagasi, otsides riikliku tähtsusega esivanemaid ja müüdilist algupära. Tartus ülikooli asutanud Gustav Adolf II algatas 1630. aastal riikliku muinsuste ja pärimuste kogumise aktsiooni, et tõestada maa iidset hiilgust ning näidata, „et meie esivanemad pole olnud barbarid, nagu võõramaalased on meid nimetanud” (Ó Giolláin 2000: 36). Juba 1603. aastal oli Rootsis rajatud Riiklik Muinsuste Arhiiv ning 1666. aastal asutati Muinsuste Kolleegium, mis korraldas ka rahvalaulude, uskumuste, kommete ja muu pärimuse jäädvustamist (Izikowitz, Moberg, Eskeröd 1959: 674; Hautala 1968: 13).

Samal ajastul kasvas Euroopa ülikute huvi koguda mitut sorti looduslike haruldusi, kummalisi artefakte ja eksootilistelt maadelt pärit esemeid, mis viisid esimeste muuseumide tekkeni. Nende hulka kuulub ka Peterburi Kunstkamera, mille vanima osa moodustab Peeter I loodusteaduslik kogu, kus on selliseid säilikuid nagu kahe peaga vasika topis, väärarenguga vastsündinud lapsed ja muud taolised haruldused. XVIII sajandi Venemaal hakkasid kasvama ka impeeriumi rahvaste pärandit esindavad kogud, seda eeskätt tänu saksa päritolu teadlastele ja maadeuurijatele. Keskvoimu tugevus avaldus selleski, et seni impeeriumi tähelepanuta jäänud rahvaid hakati süstemaatiliselt klassifitseerima ja uurima, keskaegsete fantastiliste kujutelmade reprodutseerimise asemel kujunes välja eksootiliste rahvaste kirjeldamise teaduslik käsitlus (Slezkine 1994: 171–174; Leete 2000: 77). Sajandi lõpus tõusid oluliseks teemaks rahvaste tavad ja kombed, mille etnograafilised kirjeldused hõlmasid toitu, elamuid, riietust, tööriistu, uskumusi, kalendritavandit, haigusi ja meditsiini, pulma- ja matusekombestikku jm (Slezkine 1994: 175–176). Varajaste valgustajatest etnograafide sekka kuulub ka August Wilhelm Hupel, kelle peateos „Liivi- ja Eestimaa topograafilised teated” kirjeldab siinseid talupoegi kummaliste ja pisut pelutavate olenditena, otsekui oleks tutvustatud võõraste maailmajagude metsikuid rahvaid, nagu üks kriitik juba 1870. aastal märkis (Jürjo 2004: 191; vt ka Plath 2008).

Niisiis võib öelda, et folkloristika algus on valgustusajastu teaduslikus mõtlemises, mis püüdis maailma süstemaatilise kirjeldamise, klassifitseeri-

mise ja kaardistamise poole. Kuid folkloristika lähtekohad on ka XVIII sajandi ajaloo filosoofias, eelkõige Vico ja Herderi töödes (Berlin 1977). Giambattista Vico (1668–1744) on sedavõrd mitmekülgne mõtleja, et teda on peetud uusaaja klassikalise ajaloo filosoofia ja moodsa kultuuriteaduse üheks kõige olulisemaks rajajaks (Kivimäe 1999: 94). Ammu enne XIX sajandi lõppu, mil kultuurilise evolutsiooni õpetus jõudsalt levis, kuulutas Vico, et rahvaste ajalugu kulgeb samalaadselt, alates tõusu ja edenemisega ning lõpetades mandumisega (Maier 1999: 89). Folkloristika jaoks on oluline tema käsitus muistsete paganarahvaste poeetilise tarkusest, usulisest mõtlemisest ja müüdipärandist, mida ta mõtestas inimliku loomunguna. Vico põhiteos „Uus teadus“ (3. trükk 1744) ei piirdu elava inimsoo esivanemaid ülistava retoorikaga, vaid arutleb ulatuslikult muistse kultuuri valdkondade üle, nagu poeetiline metafüüsika oma lihtsakoeliste ebajumalateenistuste ja ohvritalitustega, poeetiline loogika oma metafoorsete kujundite ja värsivormiga, poeetiline moraal oma ürgse jumalakartusega ja paljud teised poeetilise tarkuse vormid (Vico 1991: 109–297). „Uus teadus“ sisaldab ka mahukat käsitlust Homeroosest kui rahvalaulikust ja esimesest ajaloolasest (Vico 1991: 301–332). Muinaskultuuri väärtustamine, arusaam pärimuse ajaloolisest muutumisest ja tahe seda süstemaatiliselt tutvustada ning uurida ühendab Vicot hilisema rahvaluuleteadusega.

Vico uuest teadusest hargnenud ideid arendas edasi Johann Gottfried von Herder (1744–1803), kelle osa folkloristika ja Euroopa rahvusluse sünniloos on erakordselt suur. Herderi õpetused rahvast (*Volk*), keda seovad ühine keel ja traditsioonid, kunstloomingule vastanduvast looduslikult puhtast rahvaluulest (*Volkspoesie*) ja selles avalduvast rahva vaimust (*Volksgeist*) suunasid folkloristika rahvuslikele radadele (Bendix 1997: 36–44). Herderit ongi sage li peetud rahvusromantikuks, kes oma töödes võitles valgustusliku ratsionalismiga. Siiski on sellist arvamust hakatud nüüd ümber hindama, sest Herderit võib näha ka impeeriumivastase valgustajana, kes jätkas Jean-Jacques Rousseau ja Denis Diderot' mõttesuunda. Teisalt oli ta tugevalt mõjutatud briti autoritest, näiteks Francis Baconi ja šoti valgustajate tööst (Penny 2008: 99–100). Herder jõudis rahvaluule olemuse äratundmisele 1760. aastatel Riias elades, kus valmisid tema varased programmilised artiklid (Undusk 2008: 108–109). Folkloristika ajaloos on jäänud tähelepanuta fakt, et humanismi, puhta inimarmastuse ning õilsuse ideaalidest juhitud ühines Herder 1766. aastal Riias vabamüürlaste loožiga Zum Schwerdt ning oli 1780. aastatel Illuminaatide Ordu aktiivne liige (Pertsev 1991: 102; Schneider 1957: 479). Viimane esindas salaühingute müstitsismivastast, ratsionaalset tiiba, kuid sai kurikuulsaks oma poliitiliste ambitsioonidega. Vandenõuteoreetikud on pidanud illuminaatide eesmärgiks salajast maailmavalitsemist ning süüdistanud neid mitme verise revolutsioonilise pöörde, sealhulgas Prantsuse revolutsiooni algatamises (Ridley 1991: 114–116). Ei saa siiski nõustuda arvamusega, nagu oleks vabamüürlus totalitaarset võimu teostav terroriorganisatsioon, kuigi Herdergi on ühes kirjas täheldanud, et vabamüürlaste salajane tiib kaldub võimuahnesse pettusesse ning salakavalusse (Pertsev 1991: 103). Kindlasti kütkestas Herderit vabamüürlaste riike ja rahvusi ületav vendluse idee, mis realiseerus põhimõttes, et „ordusse võetakse vastu iga sobilike annetega seda vääriv mees, olenemata tema isamaast, usutunnistusest ja kodanlikust seisusest“ (Lessing 1992: 266). Siin võib näha sugulust Herderi kõigi

rahvaste võrdväarsuse ideega ning herderlikus Rahva Vaimus paralleeli vabamüürlaste Ülimale Olendile. On märgatud sedagi, et vabamüürlaste tse-remooniates kõlanud lihtsad laulud pärinevad rahvaluulest (Thomson 1976: 29). Ometi pole põhjust otsida Herderi ideede algupära ega rahvaluuleteadu-se lähtekohti just vabamüürlaste õpetustest, sest vendluse, vabaduse ja valgustuse aated lummasid XVIII sajandi Euroopas paljusid. Juri Lotmani arva-tes ühendas selle ajastu vabamüürlasi valguse sümbol ning idee, et „inimkond on vaenu ja vaimupimeduse kammitsais ning et on vaja vabaks pääseda neist kammitsaist valgustuse valgusse” (Lotman 1992: 232). Mõistagi jagasid neid-ki põhimõtteid paljud Euroopa mõtlejad sõltumata sellest, kas nad kuulusid tollal väga mõjukasse vabamüürlaste vennaskonda või mitte. Ajastuomased tööotsingud ja usk vaimsesse vabadusse avaldusid nii ratsionaalses valgustu-ses kui ka salapära ihalevas romantismis, mis ajuti vastandusid, kuid sageli põimusid samade autorite töödes ja mõtetes. Paljusid õpetlasi ühendas veen-dumus, et loodusseaduste avastamise kaudu on võimalik mõista Jumala loo-dud maailma saladusi, kuid põnevusega vaadati ka inimese kätte usaldatud tarkuste ja pärimuste poole. Talurahvas, kellega haritlased ja ülikud olid kaua kõrvuti elanud, ning koloniaalimpeeriumide uurimata asukad valdasid teadmisi, kunste ja tavasid, millest õpetlased olid seni mööda vaadanud. Ühelt poolt hinnati nende loomingut kui loomulikku ja puhas ürgset kunsti, teisalt suhtuti sellesse ettevaatlikkuse ja põlgusega kui harimatuse ja ebaus-tilingusse, mis ei näinud sobivat sügavalt religioossesse ja samal ajal uuen-duslikku XIX sajandisse. Selline sisepingetest kantud hübriidsus, milles põi-muvad valgustuslik ratsionalism ja müstifikatsioonilembene ehedat muinsust otsiv romantism, iseloomustab ka varajaste rahvaluuleuurijate töid. Kuigi sõnades ülistati kirjaoskamatu rahva luulekunsti, on XIX sajandi kirjakuultuur selle loomingut nii jõuliselt ümber ja üle kirjutanud, et kirjanduslik alge näib domineerivat. Nii on selgunud, et Jakob ja Wilhelm Grimmi mõjukas teos „Laste- ja kodumuinasjutud” (1812) tugineb valdavalt kirjalikele allikatele, selle viimases, ümbertöötatud trükis leiduvast 201 muinasjutust on vaid paarkümmend pärit otse rahvasuust, olles Grimmide esituses varasemate kirjanduslike eelkäijateta (Palmenfelt 2010: 9). Euroopalik imemuinasjutt, nagu me tunneme seda žanri Grimmide ja nende rohkete jälgendajate sõnas-tuses, on suulise pärimuse fragmente ja kirjanduslikku loomingut sünteesiv žanr, mille üldilme määras autorite kirjanduslik maitse (Bauman, Briggs 2003; Palmenfelt 2010).

Folkloristika ajaloolisi piirjooni Eestis¹

Friedrich Robert Faehlmanni saksakeelsed muistendid manavad kõrgest soost lugeja silme ette fiktsionaalse võluva pildi eesti talurahva mütopoeeti-lisest loomingust. Oma muistendite sissejuhatuses tõdeb Faehlmann, et eest-lane sakslasele muinaslugusid ei jutusta, kuid on ometi alal hoidnud mäles-tusi isamaa õnnelikust minevikust, kangelaste tegudest ja jäljetult kadunud jumalatest, mis kõik on hävimisohus seitsaadik, kui rahva ellu tungib pietism

¹ Siinne Eesti rahvaluuleteaduse käsitus ei tahagi pakkuda entsüklopeedilist ülevaa-det, vaid üksikuid toetuspunkte tänapäeva folkloristika mõtestamiseks. Põhjalikumaid Eesti folkloristika ajaloo käsitusi vt Kuutma, Jaago 2005; Leete, Tedre, Valk, Viires 2008.

(Faehlmann 1999: 46–47). Need viimased riismed olid otsekui põllult leitud keraamika killud, mis lasid aimata esivanemate meisterdatud tervet ja nägusat taiest. Koos veendumusega muistse pärimuse kiirest kadumisest kannustas varajasi rahvaluuleharrastajaid usk, et kuskilt tasub veel otsida neid, kes teavad ja mäletavad. Faehlmann maarahva kultuuri ühe parema tundjana süvendas veendumust, et vastavat pärimust on antud edasi eestlaste suletud ringides, otsekui vabamüürlased andsid edasi oma salateadmisi. 1839. aastal Õpetatud Eesti Seltsile peetud ettekandes Kalevipoja-lugude kohta esitab Faehlmann pildi lõkketule ümber istuvast eestlaste seltskonnast kuulamas lumivalge habemega muinasjutuvestja pajatusi Kalevipojast, kes vanamehe sõnade kohaselt oli „üks meie hulgast, vanade jumalate soost ja Vanaisa lemmik” (Faehlmann 1999: 72). Sellele kujuteldavale jutuvestmisele lisab salapära eestlaste umbusk võõra isanda suhtes, kes püüab usaldust võita vandeseltslasliku tervitusega: „Ma toon *Kallewiidi* mõõgalt tervisi!” Et see paroolina kõlanud vormel kõiki siiski ei veena, lisandub veel üks koomiline rituaalne teretus: „Pateetiliselt pööras võõras auväärsele seltskonnale selja, tõmbas kuuehõlmad laiali, kummardas pea nii madalale, et nägi seltskonda oma jalge vahelt, ja hüüdis: „Tere, teie narrid, mina olen tark”” (Faehlmann 1999: 71). Kui aga too võõras – saksa kirjamees – esitab kohatu küsimuse *Kallewiidi* surma kohta, tunnevad eestlased temas ära sissetungija ja on valmis temast lubamatult kuuldu välja peksma. Siinkohal tasub meenutada, et sakslaste ja mitesakslaste eristamine ei tähendanud tol ajal rahvuslikku, vaid seisuslikku vastandamist (Jürjo 2004: 182).

Nii nagu salaühingud ja infosulg loovad vandenõuteooriaid, toetas ettekujutus rahvapärimuse raskesti kättesaadavusest ja selle esoteerilisest mõõtmest kirjanduslikke müstifikatsioone, nagu seda on näiteks Friedrich R. Kreutzwaldi ja Alexander H. Neusi „Mythische und magische Lieder der Ehs-ten” (1854). „Kalevipoja”-eelset ja -järgset rahvaluuleharrastust iseloomustab ettekujutus eesti muinaspärandist kui kustunud ja pehkinud lehtedega raamatust (Faehlmann 1999: 80). See raamat oli määratud kaduma, nii nagu eeposes kadus Vana Kalevi tarkuseraamat, nagu rahvapärimustes kadusid 6. ja 7. Moosese raamat kui muistse maagia manuaalid, nagu olid kadunud Ossiani laulude algkäsikirjad ja Joseph Smithile usaldatud Mormooni raamatu kullast plaatidele kirjutatud originaal, mille peidupaiga avaldas talle 1827. aastal New Yorgi osariigis Issanda ingel. Pole ime, et ka „Kalevipoja” algdokumendid, teose visandid, proosasaagad ja jutud on kaduma läinud (Annist 2005: 549). Kujutlused kaduvast ideaalpärimusest kui muistsest saladusest hakkasid hajuma sedavõrd, kuivõrd rahvaluulet hakati süstemaatiliselt üles kirjutama, koostama uusi käsikirju ja hindama nende väärtust vastavalt sellele, kui täpselt nad andsid edasi tegelikkust, vana rahvapärimust. Jakob Hurt kirjutab: „Õnnis lauluisa Kreutzwaldki on oma laulude üleskirjutustele sellega suure kahju teinud, et ta neid tihti muutnud ja oma luuletustega seganud.” Hurt kahetses ka seda, et „ta neid rahvalaulusid, milledest ta oma Kalevipoja löi, mitte nende algupäraseis mundris alale ei ole hoidnud ja järele jätnud” (Hurt 1989: 50). Niisiis sai rahvaluule väärtuse mõõdupuuks kriteerium, mille Richard Bauman ja Charles Briggs on nimetanud „intertekstuaalse allika-truuduse kujutelmaks” (*image of intertextual fidelity*). Selle kohaselt peavad transkriptsiooni, tõlkimise või toimetamise toel loodud tekstid olema olemuslikus otseseoses oma allikaga, mis ideaaljuhul on kirjaoskamatu talupoja suu-

line esitus (Bauman, Briggs 2003: 212–213). Selline rahvaluule puhtuse printsiip polnud enam müstiline ehedus, mida sai kogeda siis, kui kirjutaja sulge või lauliku luulelendu oli juhtinud herderlik rahva vaim. Vastavalt sellele, kuidas kasvas käsikirjade maht ning arenes kirja- ja trükikultuur, süvenes huvi eristada päris- ja pseudofolkloori, mille sekka sattus ka „Kalevipojal” tuginev uusrahvuslik mütoloogia.

Rahvaluulet nähti muistsete artefaktide kogumina, mille näidiseid teaduslikult koguti, uuriti ja trükistes reprodutseeriti. Teisalt sai rahvaluulest rahvusliku ülesehitustöö tööriist, mis aitas kinnistada geopoliitilisi piire ning rahvustevahelisi eraldusjooni. Euroopa rahvuslikes rahvaluuleteadustes, sealhulgas ka Eestis, toimus samalaadne keelte keetmine nagu Faehlmanni muistendis, kus igale rahvale antakse kõrgemalt poolt elukoht, kombed, nimi ja keel. Juba enne 1846. aastat, mil briti õpetlane William Thoms pakkus välja neologismi *folk-lore*, kuulutasid antikvaarid, et igal territooriumil, mis taotleb rahvusriigi staatust, on oma ajalooline pärimus ja rahvatarkused, mis ilmnevad uskumustes, tavades ja teistes vormides, näiteks vanades käsikirjades (Abrahams 1993: 9). Rahvaluulekogude sünd Eesti rahvusliku varana oli enesestmõistetav ja varustas Eesti kultuurilise pärandiga, mis aitas kaasa iseseisvuspüüdlustele. Madis Arukase hinnangul „ei olnud rahvaluule Hurda jaoks mitte ainult teaduslik materjal (kuigi ka seda), vaid ka ideoloogiline vahend eestluse uueksloomisel” (2007: 15). Jakob Hurda kui rahvusliku kultuuriheerose mälestuse jäädvustamiseks loodi 1909. aastal Eesti Rahva Muuseum. Kui tollal veel usumatuna näiv Eesti iseseisvumine teoks sai, saavutas folkloristika peatselt Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule õppetooli (1918) ning Eesti Rahvaluule Arhiivi näol (1927) institutsionaalse positsiooni. Juba sadakond aastat varem oli eesti rahvaluule äratanud rahvustevahelist tähelepanu, näiteks kasutas Jakob Grimm eesti ainekse oma „Saksa mütoloogias” (1835) ja teistes töödes (Hasselblatt 2010). Jakob Hurt arvestas oma rahvaluulealases tegevuses rahvustevahelise teaduse arenguid ja ootusi. 1901. aastal kaitses Helsingi Ülikoolis folkloristika alal doktorikraadi Oskar Kallas, kelle väitekirja avaldas Soome Kirjanduse Selts. Kuid alles TÜ esimese rahvaluuleprofessori Walter Andersoni tegevus kinnistas Tartu folkloristika maailmakaardile. Tema kui kosmopoliitse teadlase pilk ulatus üle keele- ja rahvuspiiride ning tema teaduslik pärand pakub mitmekülgset kinnitust tõsiasjale, et rahvaluule ja rahvuse kokkukuuluvus pole teaduslik järeldus, vaid ideoloogiline väide. Ometi ei saa teesi rahvaluulest kui rahvuslikust pärandist hinnata lihtsa „õige” ja „vale” mõõdupuuga, vaid mõttekam on kaaluda selle ühiskondlikku toimet, näiteks eesti rahvusliku eneseteadvuse toetajana ja kultuurilise identiteedi hoidjana.

Sõjaeelsete eesti rahvaluuleteadlaste töö tulemusel kujundati välja rahvaluuleteaduse eriala oma mõistete, meetodite ja uurimisprobleemistikuga. Hiigelsuurtes rahvaluulekogudes loodi süsteem ja kord, valmistati ette akadeemilise eriharidusega folkloriste, ilmusid „Monumenta Estoniae Antiquae” köited ja filoloogilised uurimused, kus rahvaluules leiti tunnistusi ja sõnumeid möödunud aegadest. Need uurijahuvid olid kooskõlas omaaegse rahvustevahelise folkloristikaga, mida esindab näiteks Alexander H. Krappe'i suurteos „Rahvaluuleteadus” (1930). Krappe peab folkloristika (*folk-lore*) esmaseks ülesandeks kogumist ja klassifitseerimist, selleks et „rekonstrueerida Inimese vaimne ajalugu, mitte nõnda, nagu see ilmneb poeetide ja mõtlejate välja-

paistvates teostes, vaid nagu see esineb „rahva” artikuleeritud või artikuleerimata hääldes” (1964: XV). Krappe määratleb folkloristikat ajaloolise teadusena, sest see püüab heita valgust inimkonna minevikule, ei lähtu spekulatsioonidest ega abstraktsetest printsiipidest, vaid põhineb induktiivsel meetodil, mis on nii ajaloolise kui ka loodusteadusliku uurimise aluseks. Geograafilis-ajaloolise koolkonna suur esindaja Kaarle Krohn oskas veelgi täpsemalt öelda, mis on folkloristi ülesanne, ja sõnastas selle autoritaarse nõudlikkusega: „Kui tahetakse mingit rahvalaulu uurida mütoloogiliselt, kultuur-ajalooliselt, esteetiliselt või keeleliselt seisukohalt, on vaja kõigepealt selle algkuju rekonstrueerida” (1926: XXI). Nii alustas Krohn „Eesti rahvalaulude” eessõna „Lauluteisendite võrdlemisest”, mille lõpulause kõlab oma aja teadusliku mõtlemise manifestina: „Rahvalaul on nagu lill looduses, kus iga eksemplar on maapinna, kliima ja ümbruse mõnesuguse mõju all tekkinud teisend, igaüks eriviisil tõestades täieliku ja puhta põhikuju olemasolu” (1926: XXV). Rahvaluule lõputu varieerumise taga otsiti püsivaid ja algupäraseid vorme, mis kangastusid minevikus või ideede ilmas.

Nõukogudeaegne Eesti folkloristika kohanes mõnevõrra marksistlike uuendustega, kuid jätkas põhijoontes sõjajärgset teadust. Vaikimisi edasi kantud veendumus rahvaluule rahvuslikust sisust pakkus varju võimuka riikliku diskursuse eest, mis olid suunatud vana kultuuri ja selle väärtuste lammutamisele ning ühiskonna totaalsele ümberkujundamisele. Visalt püsinud arusaam rahvaluule staatilisusest, konservatiivsusest ja seostest põliste soome-ugri juurtega esindas vaikset vastuseisu riiklikule ümberkorralduspoliitikale, mis ei näinud väikerahvustel tulevikku. Just nõukogudeaegses folkloristikas kasvas rahvuslikult meelestatud Oskar Looitsa tööde mõjukus, ehkki paljud neist suleti raamatukogu erifondidesse ja tema tegevus jäeti tsensori sekkumisel välja nõukogudeaegsest kõrgkooliõpikust „Eesti rahvaluule” (1975), nagu autor Eduard Laugaste kunagi kõneles. Looitsa töid tunti ja kasutati rohkesti teaduslikul otstarbel, kuid vist veel enam folkloristika rahvusliku missiooni tugitekstidena.

Paraku süvenes pessimistlik usk, et rahvaluule kaob, mis võis olla seotud ühiskondlike vapustustega, mälestustega Siberisse küüditatud rahvuskaaslastest ning kadunud Eesti Vabariigist. Nende aastakümnete saavutus on Eesti Rahvaluule Arhiivi kogude korrashoidmine ja täiendamine, töömahukate allikakriitiliste tekstipublikatsioonide ettevalmistamine ja distsiplinaarse identiteedi hoidmine. Uue tõena võeti omaks õpetus rahvaluulest kui kirjanduse eelastmest (vt Levin 2009: 1991), kuid üldiselt suhtus kaitseseisundisse surutud rahvusteadus ideoloogilistesse sekkumistesse umbusklikult. Kaotustest ja ettekirjutustest hoolimata püsis akadeemiline järjepidevus ja säilisid rahvaluuleteaduse diskursiivsed traditsioonid. Prantsuse antropoloog Pascal Boyer on arutlenud traditsiooni mõiste üle ja uurinud selle empiirilist sisu mitme kultuuri puhul. Ta näitab, et praktikas koosneb traditsioon tegevuste, lausungite ja teiste kultuurinähtuste järjepidevast kordamisest (Boyer 1990). Ka nõukogudeaegse eesti folkloristika põhihoovus kulges stabiilses voolusängis, kirjeldades rahvaluule kogumise ja uurimise ajalugu, rahvaluule arengut arhailistelt modernsetele vormidele, analüüsides poeetikat ja värsivormi ning arutledes tüpologia, s.t tekstide korraldamise põhimõtete üle. Järjekindlaks metodoloogiliseks võtteks sai arhiivitekstide allikakriitiline hindamine, et kaaluda nende vastavust autentse folkloori standarditele. Põhitõed rahva-

luule kollektiivsusest, anonüümsusest, traditsionaalsusest ja teised diskursiivsed elemendid kordusid mõningate variatsioonidena, tekitades ettekujutuse suletud ja põhijoontes lõpetatud teadusdistsipliinist. Eriala monoliitsust aitab mõista ka Walter Andersoni enesekontrolliseadus, mis selgitab traditsiooni püsivust korduvate esituste kaudu, kus individuaalsed uuendused ja muutused välistatakse, sest nad jäävad mälu püsiva normatiivse põhikuju varju (Anderson 1923: 399–400; vt ka Seljamaa 2007). Tegemist on erakordselt huvitava perioodiga Eesti folkloristika ajaloos, milles on põnevaid kõrvalharusid põhihoovustest ning vajalikud eeldused XX sajandi lõpus alanud muutusteks.

Uuenev folkloristika: distsipliinist diskursiivseks formatsiooniks

XX sajandi eesti folkloristikat saab kokkuvõtlikult määratleda kui distsipliini foucault'likus mõttes. See on väidete ja vaadete sidus süsteem, mis taastoodab iseennast institutsioonide kui autoritaarsete kontrollimehhanismide toel ning mida vahendatakse ja õpetatakse kui teadust (Foucault 2005: 154). Distsipliinides kehtestuvad teatavad alustõed, mida korrates ja parafraseerides tõrjutakse kõrvale ja välistatakse alternatiivsed ja kohatud väited. Distsipliinid konstrueerivad oma objekte, folkloristika puhul niisiis rahvaluulet kui mõistet ja sellele vastavaid tekstimassiive: allikaid ning uurimuslikke käsitlusi. Distsipliini piires valitseb teadlikkus oma identiteedist, ollakse valmis oma autonoomiat ja teadmiste valdkonda kaitsma ning laiendama. Kas tänapäeva Eesti folkloristika, mis ühes Eesti iseseisvumisega aegamööda vabanes rahvusliku põhimissiooni painest, on sisult ja püüdlustelt samavõrd ühtne kui XX sajandil rajatud distsipliin? Või on eemaldutud varasemast teadustraditsioonist ja eriala on tundmatuseni muutunud? Neile küsimustele peaks saama vastuse, kui süveneda käesolevasse erinumbrisse, mis pakub valiku Eesti folkloristide värskeid töid. Käsitleme siinkohal nende sisu õige lühidalt.

Madis Arukase artikkel puudutab rahvausundi valdkonda, mille uurimine nõukogudeaegses folkloristikas kiratses, kuid on nüüd jätkuvalt tõusuteel. Teispool piiri elavate läänemeresoomlaste rahvapärimate uurimine on hea näide eesti folkloristika üha teadvustatumast rahvusvahelisest missioonist ja kohusest mitte sulguda iseendasse, oma rahvuskaaslaste ja rahvusvähemuste uurimisse, vaid luua uusi teadmisi ka teistest kultuuridest. Artikkel jätkab eesti folkloristikas tugevat diakroonilist uurimisliini, mis mõtestab tänapäeva pärimuskultuuri ajaloolise traditsiooni jätkuna ja tunneb huvi selliste minevikuliste ja hääbuvate žanride ja vormide vastu nagu itkud ja loitsud. Madis Arukask rõhutab idapoolsete läänemeresoome rahvaste pärimusmaailma eripärasusi, mis tulenevad elust vene dominantkultuuri piiril ning õigeusklikust taustsüsteemist.

Tiiu Jaago arutleb traditsiooni mõiste muutumise ja avaratumise üle Eesti folkloristikas, hõlmates nõukogude aja ning viimaste aastakümnete regilaulu-uurimist. Ta täheldab, et huvi on kandunud tekstilt kontekstile ja esitusolukorrale, kollektiivilt üksikisikutele, minevikult olevikule ja pärimuse stabiilsuselt muutustele. Traditsiooni on hakatud üha enam mõtestama praktikana, mitte suuliselt reprodutseeritava või arhiivi talletatud teksti-

kogumina. Tiiu Jaago pakub ka sissevaate Karuse regilaulutraditsiooni, näidates, kuidas lauliku isikupära uurimine, üks tänapäeva eesti folkloristika uuenduslikumaid ja dünaamilisemaid valdkondi, liigub suurt tekstimassiivi puudutavate üldistuste pakkumise asemel üha enam sügavuti, võimaldades sissevaateid üksiklaulikute loomingusse suhetes nende elukeskkonna ja kohaliku traditsiooniga.

Merili Metsvahi artikli metodoloogilised lähtekohad on geograafilis-ajaloolise koolkonna rahvajutu tüübikataloogides ning suurte tekstilaamade võrdlemisel tekkinud tõdemuses, et süžee- ja žanripiiride lahknevuse korral tuleb viimastest lihtsalt üle vaadata. Ilmneb, et ülemöödunud sajandi Eestis laialt tuntud jutt „Naine libahundiks” (AT 409) on iseloomulik just läänemeresoome-balti ja idaslaavi aladele. Merili Metsvahi uurib jutu varasemaid kirjapanekuid, rahvusvahelist levikut ning usundilist sisu, toonitades viimase olulisust muinasjutužanri mõtestamisel. Artikkel seab kahtluse alla rahvajutu-uurimises juurdunud muistendi ja muinasjutu vastandamise mõttekuse ning avar dab filoloogilist folkloristikat, nähes jutumotiivides tunnistasu mineviku Eesti ühiskondlikust elust ja tõstatades soouurimuslikke küsimusi.

Risto Järve käsitus muinasjutu ja turismireisi sisulistest ja funktsionaalsetest ühisjoontest kinnitab folkloori hämmastavat transformeerumismõõnet muutavas kultuurikontekstis ja paneb meid mõtlema seda järjepidevust toetavast psühholoogilisest vajadusest: otsida pääsu argimaailma piirangutest, kogeda midagi fantastilist ja ehedat, s.t rännata fiktsionaalsetes maailmades. Risto Järv näitab, et nii muinasjutu kui ka turismireisi puhul avaldub Proppi morfoloogiline skeem ühtse narratiivse struktuurimudelina. Ilmneb, et muinasjutuelementide turismitööstuses kasutamine pole ainult folkloori „teine elu”, minevikupärimuse taaselustamine, vaid katkematu folklooriprotsess, kus ajast aega ringlevad samad teemad, motiivid ja narratiivsed struktuurid.

Taive Särg käsitleb oma artiklis rahvamuusika osa Eesti lähimineviku kultuuriprotsessis ja folkloristika rolli selle suunajana. Selgub, et akadeemiline autentsuskontseptsioon on distsiplinaarse mõjutusvahendina kujundanud nii folkloori esitust kui ka pärimusega seotud väärtushinnanguid, seda on rakendatud rahvuskultuuri enesekaitsevahendina. Rahvaluuleteaduse kui autentsuse absoluutse mõõdupuu autoriteet toetas folklooriliikumist, mis pakkus samastumist esivanemate pärandiga ja väljendas rahvuslikku vastuseisu nõukogulikule kultuurile. Totalitarismist vabanenud Eestis sündis uue paralleelse suunana pärimusmuusika, kus looming sünnib esitaja sisetundest lähtuvalt, mitte ideaalsete minevikuvormide allikatrü reproduitseerimise kaudu.

Liisi Laineste küsib, kas on võimalik leida objektiivseid kriteeriume huumori ja leimi eristamiseks, või on erinevus vaid tõlgendustes. Teadlaste hulgas pole üksmeelt huumori ja agressiivsuse vahekorra suhtes: mõni neist peab igasugust nalja agressiivseks, teised näevad huumoris tagamõtteta rõõmu väljendust. Liisi Laineste püüab luua meetodit, mis aitaks kirjeldada internetikommentaaries avalduva huumori ja leimi seoseid, ja jõuab järeldusele, et nendevaheline seos on lõtv. Liisi Laineste jätkab Eesti folkloristika positivistlikku suunda, mis tugineb andmebaasidele, ulatuslikele tekstikorpustele ja statistilistele üldistustele.

Elo-Hanna Seljamaa artikkel käsitleb vene rahvakalendriga seotud tavasid tänapäeva Tallinnas. Ta näitab, et Eesti multietnilises linnakultuuris on pühade ning tähtpäevade avalikul tähistamisel tugev ühiskondlik toime, sest üheskoos tegemise ja kogemise kaudu luuakse sotsiaalseid struktuure ning kogukonnatunnet, kujundatakse etnilist identiteeti ning üksikisikute ja kogukondade eraldusjooni. Artikkel vaatleb neid sümbolseid vahendeid, mille kaudu tuuakse avalikus sfääris esile etnokultuurilisi erinevusi. Käsitluse uudsus ei seisne ainult selles, et vene vähemuse pärimuse uurimine on eesti folkloristikas harukordne, vaid avaldub ka lähenemises rahvakalendri kommetele, mida Elo-Hanna Seljamaa mõtestab sotsiaalset tegelikkust kujundava praktikana.

Erinumbri lõpetab **Kristin Kuutma** teoreetiline artikkel viimastel aastakümnetel muutunud folkloristikast, selle seostest teiste erialadega ning alusmõistetest. Ta näitab, et kunagi herderlikult endassesulgunud rahvuskultuuride piirid on tänapäevastes käsitlustes hajunud ja tähelepanu keskmesse on tõusnud ühiskonda kuuluv üksikisik loova ja kommunikatiivse subjektina. Eneseväljenduse vorm ei ole ainult folkloorne esitus, vaid ka selle uurijapoolne representatsioon, mida luuakse metadiskursiivsete kirjutamispraktikate käigus. Folkloristi kui kultuuri kirjeldaja tunnetusvahenditest tõstab Kristin Kuutma esile traditsiooni, mälu ja pärandi osaliselt põimuvate kategooriate-na. Traditsiooni mõiste seostub temporaalsuse ja ajalise järjepidevusega, samuti mineviku elementide olevikulise taasloomisega moderniseerunud maailmas. Mälu kui metatasandi mõiste saab materiaalse väljundi arhiivides ja muuseumides kui mäluasutustes, kus luuakse rahvuslikku kultuuripärandit. Artikkel annab tunnistust, et eesti folkloristika on küps oma uurimisval-la teoreetiliseks mõtestamiseks, ning esindab autori juurutatud reflektiivset suunda, kus oluliseks on saanud uurimise ajaloo, tänapäevaste meetodite, mõistete ja loodavate teadmiste kriitiline analüüs.

Viimasest artiklist järeldub ka igasuguse humanitaarteadusliku loomingu kuuluvus teatavale ajalooperioodile omasesse diskursiivsesse raamistikku. Eesti folkloristika pole ajatu nagu India kirjandusklassiku Kālidāsa näidendid või Iraani usureformaatori Zarathustra hümnid, mille loomisaeg on sedavõrd ebaselge, et dateeringud võivad kõikuda ligi tuhatkonna aasta piires. Folkloristide tekstid kannavad oma ajastu märke, mis ei avaldu ainult tekstistruktuuris ja sõnakasutuses, vaid ka korduvates mõistetes, uurimisprobleemides ning postulaatides. Eesti folkloristika on vabanenud mõnest varasemast ühiskondlikust kohustusest, nagu ärkamis- ja venestusaegne isamaatöö vanavara kokkukorjamiseks rahvusliku iseolemise tarbeks ja nõukogudeaegne missioon kanda endas salamisi riikliku ideoloogia vastast opositsioonilist vaimu. (Õigmini pole küll kumbki kohustus päriselt kadunud.) Taandunud on mure rahvaluule kaduvuse pärast, mille tõeksosutumine oleks võinud eriala tuleviku kahtluse alla seada. Pole vist juhus, et taasiseseisvunud Eesti folkloristide üks tsiteeritumaid teoreetilisi käsitlusi on olnud Lauri Honko „Folklooriprotsess” (1998), mille optimistlik programmilisus ning folkloori teise elu kontseptsioon on mõjunud julgustavalt, nii et uurimisvälju ei nähta mitte ainult arhiivis, vaid ka tänapäeva ja tuleviku ühiskonnas. Folkloristid ei ihale enam kauge mineviku kujuteldavaid tekste, vaid uurivad tekstilist ja sotsiaalset tegelikkust. Tekstidesse kätketud saladuste asemel kütkestab uurijaid rohkem see, mis on niivõrd silmanähtav ja ilmne, et seda pole võib-olla osatud tähele panna. Selle

märkamist hõlbustavad teoreetilises mõtlemises välja töötatud tunnetusvahendid, mis seovad rahvusvahelisi teadustraditsioone.

Saame täheldada, et folkloristika kui distsipliini autoritaarne normatiivsus on Eestis nõrgenenud, millega kaasnevat loomevabadust on kasutatud julgelt, seejuures oluliselt kaugenemata eriala ajaloolisest tuumast, milleks siin-kirjutaja peab pärimuspõhiseid tekste, nende loomis- ja esitusprotsesse ning neid mõtestavat analüütilist käsitlust, millele on omane kriitilisus ja süstemaatilisus. Pole põhjust karta eriala diskursiivset hajumist sellistesse naabererialadesse nagu antropoloogia, antropoloogiline lingvistika, etnoloogia, inimgeograafia, kirjandus- või kultuuriteadused jt valdkonnad. Kui institutsionaalsed mehhanismid pole pööratud ühe või teise eriala vastu, mõjub nende piirialadel kokkusulamine vastastikku rikastavalt. Tänapäeva Eestis viljeldavat folkloristikat pole võimalik seletada ühtse ja autoritaarse, distsiplinaarselt korraldatud teadusdiskursusena. Pigem võiks nüüdset folkloristikat käsitada kui autonoomset diskursiivset formatsiooni, mille moodustavad võrdlemisi hajali väited, objektid, subjektiivsed positsioonid, temaatilised valikud, tunnetuslikud probleemid ja väljenduslikud modaalsused, mis puudutavad teatavat tekstilist ja mõistelist keset (Yurchak 2006: 161–162; Foucault 2005: 103–104; vt ka Viik 2009: 764–770). Tundub, et seda keskpunkti ei tasu enam otsida minevikuhõngulisest rahvaluulest kui lakkamatu järjekindlusega konstrueeritavast uurimisobjektist. Folkloristika keskpunkt sõltub uurija valikust ja vaatepunktist, kuid üheselt määratletava keskpunkti asemel on olulisemad erinevate pilkude ristumised, pilgu teravus, samuti vaatevälja ulatus. Mis võiks aga olla sellise süstemaatilise vaatluse tulemus? See realiseerub diskursiivsetes praktikates, lausungites, kus nähtu vormitakse taas sõnadesse kui uus kiht tihenevas ja kasvavas diskursiivses formatsioonis. Nähtust saab järjekordne folkloristlik tekst nagu seegi sissejuhatus ainesse, mis siin lugeja ees seisab. Selle teksti eel seisab aga sugupõlvi ühendav teadustraditsioon ning selle taga rahvaluule kui lõputult varieeruva pärimuse otsatu kulg.

Kirjandus

- A b r a h a m s, Roger D. 1993. Phantoms of Romantic Nationalism in Folkloristics. – *Journal of American Folklore*, kd 106, nr 419, lk 3–37.
- A n d e r s o n, Walter 1923. Kaiser und Abt. Die Geschichte eines Schwanks. (FF Communications 42.) Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- A n n i s t, August 2005. Friedrich Reinhold Kreutzwaldi „Kalevipoeg”. Toim Ü. Tedre. Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- A r u k a s k, Madis 2007. Jakob Hurt modernse maailmavaate saadikuna 19. sajandi eesti kultuuripildis. – *Muutused, erinevused ja kohanemised eesti kultuuriruumis ja selle naabruses*. Koost M. Arukask. Viljandi: Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia, lk 11–30.
- B a u m a n, Richard, Briggs, Charles 2003. *Voices of Modernity. Language Ideologies and the Politics of Inequality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- B e n d i x, Regina 1997. *In Search of Authenticity. The Formation of Folklore Studies*. Madison, Wisconsin–London: The University of Wisconsin Press.

- Berlin, Isaiah 1977. Vico and Herder. Two Studies in the History of Ideas. New York: Vintage Books.
- Boyer, Pascal 1990. Tradition as Truth and Communication. A Cognitive Description of Traditional Discourse. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dundes, Alan 1999. International Folkloristics. Classic Contributions by the Founders of Folklore. Lanham–Boulder–New York–Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Faehlmann, Friedrich Robert 1999. Teosed I. Koost M. Lepik, E. Aaver, H. Laanekask, K. Metste. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum.
- Foucault, Michel 2005. Teadmiste arheoloogia. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Hasselblatt, Cornelius 2010. Jacob Grimm und Estland. – Finnisch-Ugrische Mitteilungen. Bd. 32/33. Hamburg: Helmut Buske Verlag, lk 157–169.
- Hautala, Jouko 1968. Finnish Folklore Research 1928–1918. Helsinki: Tilgmann.
- Honko, Lauri 1998. Folklooriprotsess. – Mäetagused. Hüperajakiri, nr 6, lk 56–84 (<http://www.folklore.ee/tagused>).
- Hurt, Jakob 1989. Mida rahvamälestustest pidada? Artiklite kogumik. Koost Ü. Tedre. Tallinn: Eesti Raamat.
- Izikowitz, K. G., Moberg, Carl-Axel, Eskeröd, Albert 1959. Anthropology in Sweden. – American Anthropologist. New Series, kd 61, nr 4 (Aug.), lk 669–676.
- Jürjo, Indrek 2004. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819. Tallinn: Riigiarhiiv.
- Kallas, Oskar 1901. Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoesie. Akademische Abhandlung 1. Helsingfors: Druckerei der Finnischen Literaturgesellschaft.
- Kivimäe, Mart 1999. Vico ja Frankfurdi koolkond. – Tuna, nr 4, lk 94–98.
- Krappe, Alexander H. 1964. The Science of Folklore. A Classic Introduction to the Origins, Forms, and Characteristics of Folklore. New York: W. W. Norton, Company, Inc. (1. tr 1930.)
- Kreutzwald, Friedrich, Neus, Alexander Heinrich 1854. Mythische und magische Lieder der Ehsten. Gesammelt und herausgegeben von Fr. Kreutzwald und H. Neus. St. Petersburg: Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften.
- Krohn, Kaarle 1926. Lauluteisendite võrdlemisest. – Eesti rahvalaulud Dr. Jakob Hurda ja teiste kogudest. Toim M. J. Eisen, O. Kallas, K. Krohn, W. Anderson, V. Alava, V. Grünthal. I kd. Tartu: Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus, lk XXI–XXV.
- Kuutma, Kristin, Jaago, Tiiu (toim) 2005. Studies in Estonian Folkloristics and Ethnology. A Reader and Reflexive History. Tartu: Tartu University Press.
- Laugaste, Eduard 1975. Eesti rahvaluule. Tallinn: Valgus.
- Leete, Art 2000. Põhjarahvad antiigist tänapäevani: obiugrilaste ja neenetsite kirjelduste muutumine. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Leete, Art, Tedre, Ülo, Valk, Ülo, Viies, Ants 2008. Uurimisluu. – Eesti rahvakultuur. Teine, täiendatud trükk. Koost ja toim A. Viies, E. Vunder. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus, lk 15–39.
- Lessing, Gotthold Ephraim 1992. Ernst ja Falk. Vestlusi vabamüürlastele. – Akadeemia, nr 2, lk 242–267; nr 3, lk 467–487.

- Levin, Isidor 2009. Minu elu- ja mõttevarast. Meenutusi. III. – Akadeemia, nr 10, lk 1985–2016.
- Lotman, Juri 1992. Vestlus vabamüürlusest valgustuse valguses. – Akadeemia, nr 2, lk 227–241.
- Maier, Joseph 1999. Vico suur erand. – Tuna, nr 4, lk 89–94.
- Noyes, Dorothy 2008. Humble Theory. – Journal of Folklore Research. Special Issue: Grand Theory, kd 45, nr 1 (January–April), lk 37–43.
- Ó Giolláin, Diarmuid 2000. Locating Irish Folklore. Tradition, Modernity, Identity. Cork: Cork University Press.
- Palmenfelt, Ulf 2010. Once upon a time there was a genre. – Folklore Fellows' Network, nr 38 (June), lk 8–11, 14–17.
- Penny, H. Glenn 2008. The Fate of the Nineteenth Century in German Historiography. – The Journal of Modern History, nr 80 (March), lk 81–108.
- Pertsev 1991 = В. Н. Перцев, Нѣмецкое масонство въ XVIII вѣкѣ. – Масонство въ его прошломъ и настоящемъ. Подъ редакцией С. П. Мельгунова и Н. П. Сидорова. Москва: СП „ИКПА”, lk 61–111. (1. tr 1914.)
- Plath, Ulrike 2008. „Euroopa viimased metslased”: eestlased saksa koloniaal-diskursis 1770–1870. – Rahvuskultuur ja tema teised. Toim R. Undusk. (Collegium litterarum 22.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 37–64.
- Propp 1998 = В. Я. Пропп, Морфология сказки. Исторические корни волшебной сказки. Москва: Лабиринт.
- Ridley, Jasper 1991. The Freemasons. A History of the World's Most Powerful Secret Society. New York: Arcade Publishing.
- Schneider, Heinrich 1957. Robert T. Clark, Jr., Herder, His Life and Thought (Berkeley: Univ. of California Press, 1955). – Modern Language Notes, kd 72, nr 6 (Jun.), lk 476–480.
- Seljaama, Elo-Hanna 2007. Täiustatud tõde ehk Walter Andersoni rahvajuttude enesekontrolli seadus. – Keel ja Kirjandus, nr 11, lk 888–906.
- Slezkine, Yuri 1994. Naturalists Versus Nations: Eighteenth-Century Russian Scholars Confront Ethnic Diversity. – Representations, nr 47. Special Issue: National Cultures before Nationalism (Summer), lk 170–195.
- Thomson, Katherine 1976. Mozart and Freemasonry. – Music & Letters, kd 57, nr 1 (Jan.), lk 25–46.
- Undusk, Jaan 2008. Baltisaksa kirjanduse breviaar: põhilaad, erijooned, esindajad. – Rahvuskultuur ja tema teised. Toim R. Undusk. (Collegium litterarum 22.) Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, lk 93–120.
- Vico 1991 = The New Science of Giambattista Vico. Unabridged Translation of the Third Edition (1744) with the Addition of „Practic of the New Science”. Ithaca–London: Cornell University Press.
- Viik, Tõnu 2009. Michel Foucault. – 20. sajandi mõttevoolud. Toim E. Annus. (Heuremata. Humanitaarteaduslikke monograafiaid.) Tallinn–Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 755–775.
- Yurchak, Alexei 2006. Everything Was Forever, Until it Was No More. The Last Soviet Generation. Princeton–Oxford: Princeton University Press.

From a Discipline to a Discursive Formation: Some Ideas and Observations on Estonian Folklore Studies

Keywords: folkloristics, history of ideas, Estonian folklore, discursive formation

The introductory article of the special issue on folklore studies provides a brief survey of the history of Estonian folkloristics against international background, harking back to the teachings of the Enlightenment and to the works of the 18th-century philosophers of history Giambattista Vico and Johann Gottfried Herder. In the early 19th century folklore was understood as ancient poetic knowledge transmitted by the common people as opposed to the higher classes. As a result of the efforts of Jakob Hurt and other enthusiasts Estonian folklore studies were established by the end of the 19th century as an empirical field of research harnessed to nation-building. In the first half of the 20th century Estonian folkloristics was institutionalized and thus the research developed into a normative discipline in terms of the geographical-historical school. In Soviet Estonia the folklorists mainly kept up the pre-war tradition, with the hidden mission of offering a passive resistance to Soviet ideology. The recent decades of Estonian folkloristics can be characterized by a transformation of the disciplinary normative tradition into a discursive formation with a widened circle of themes, problems and methods, some of which have partly merged into adjacent fields of research.

Ülo Valk (b. 1962), PhD, Professor, Head of the Department of Estonian and Comparative Folklore, Institute of Cultural Research and Fine Arts, University of Tartu, ulo.valk@ut.ee